

Valentina Glajar

DOSARUL DE SECURITATE AL HERTEI MÜLLER

O poveste din arhive despre supravegherea
din România comunistă

Cuvânt înainte de Alison Lewis

Traducere de Alina Pavelescu

POLIROM
2025

STUDII ROMÂNEȘTI · ROMANIAN STUDIES · ÉTUDES ROUMAINES · RUMÄNISCHE STUDIEN

Colecție coordonată de Irina Livezeanu și Lavinia Stan

Asistent editorial: Cristian Cercel (IdGL, Tübingen)

Consiliul științific:

Maria Bucur (Indiana University Bloomington, SUA)

Magda Cârneci (Universitatea Națională de Arte, București)

Aurelian Crăiuțu (Indiana University Bloomington, SUA)

Valentina Glajar (Texas State University, SUA)

Mihai Dinu Gheorghiu (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași)

Armin Heinen (Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule, Aachen, Germania)

Bruce O'Neill (Saint Louis University, SUA)

Andrei Terian (Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu)

Valentina Glajar, *The Secret Police Dossier of Herta Müller: A “File Story” of Cold War Surveillance*

Copyright © 2023 Valentina Glajar

© 2025 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, Bd. Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700505

București, Bd. Gheorghe Șincai nr. 9A, bl. 3A, sc. A, et. 6, ap. 18,
sector 4, 040312, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

GLAJAR, VALENTINA

Dosarul de Securitate al Hertei Müller: o poveste din arhive despre supravegherea din România comunistă / Valentina Glajar, cuvânt înainte de Alison Lewis; trad. de Alina Pavelescu. – Iași: Polirom, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-344-137-5

I. Lewis, Alison (pref.)

II. Pavelescu, Alina (trad.)

821.112.2.09

355

929

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> (Alison Lewis)	7
<i>Prefață</i>	9
<i>Abrevieri</i>	13
Introducere	15
1. <i>Niederungen</i> . Povestea din dosar	35
2. Contactul: autoarea și ofițerul	89
3. Povești conspirative: sursele Securității MAYER, SORIN și EVA	133
4. Povești interceptate: supravegherea audio de la distanță	191
5. Povești din emigrație	225
Epilog	239
<i>Anexe</i>	245
<i>Bibliografie selectivă</i>	261
<i>Index</i>	271

27 decembrie 1984: raportul-ritual

Așa cum conveniseră înainte de plecarea ei, Müller l-a sunat pe Pădurariu la întoarcere, miercuri, 26 decembrie, anunțându-l că urma să-l viziteze în ziua următoare pentru un raport sau, așa cum îi spune ea în *Apfelkern*, „o analiză” a călătoriei (182). Deoarece Müller și Wagner nu aveau telefon, a folosit probabil un telefon public pentru a suna. Nu putea să-și sune ofițerul de caz din casa unui prieten și să pretindă că păstra secretul contactelor ei cu Pădurariu.

Noul raport al lui Pădurariu schițează călătoria lui Müller, insistând pe aspectele ceremoniei de premiere de la Aspekte, din Mainz, de pe 6 decembrie. În cursul ceremoniei transmise în direct, ZDF a făcut o scurtă prezentare a lui Müller și a volumului *Niederungen* înainte de a-i înmâna premiul. Nu se menționează în raportul lui Pădurariu încercarea eșuată a echipei de la ZDF de a o filma pe Müller și de a filma la Nițchidorful – chiar filmul ce trebuia să fie prezentat în ziua ceremoniei de premiere. Müller l-a asigurat pe Pădurariu că nu au existat remarci critice la adresa României pe durata întregii ceremonii. La o masă rotundă de după ceremonie, cu participarea unor scriitori și critici literari din diferite țări de limbă germană, s-au discutat asemănările și deosebirile dintre literaturile de limbă germană. Pădurariu nu vorbea deloc germana sau, cel puțin, așa cum nota Wagner în *Poetologik*, nu a învățat niciun cuvânt german pe toată durata operațiunii (43). În fața unei liste de nume germane, s-a bazat probabil pe cunoștințele de limbă ale lui Müller, dat fiind că numele participanților sunt ortografiate perfect, cu excepția lui Marcel Reich-Ranicki, al cărui nume e ortografiat fonetic (figura 2.6). Și Müller, așa cum scrie Pădurariu, a participat la discuțiile de la masa rotundă, deși nu fusese informată dinainte asupra acestei părți a programului și, ca atare, nu pregătise nimic pe această temă. În scurtele ei intervenții a arătat că, în opinia sa, fiecare dintre literaturile de limbă germană are propriile caracteristici, dar nu a dezvoltat ideea și nu a oferit exemple.

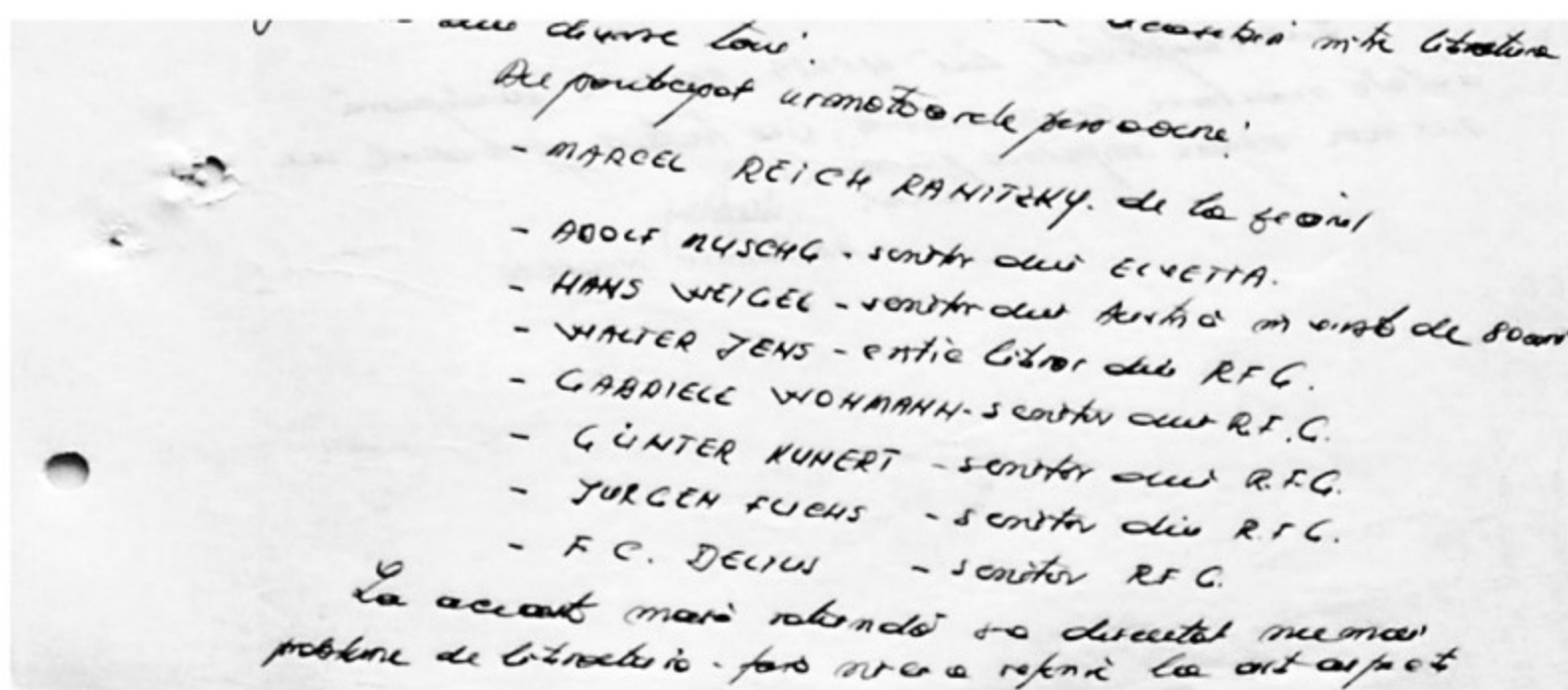

Figura 2.6. Lista participanților la discuțiile de la masa rotundă de după ceremonia de decernare a premiului Aspekte (CRISTINA, vol. 1, 94)

În descrierea următorului element din program, cina de după masa rotundă, Pădurariu comite un act ratat: se referă la Müller numind-o „sursă” (figura 2.7). Ceea ce voia să scrie era că *Herta Müller* plătise pentru masa la restaurant. Pentru el, a scrie acel raport era ca și când ar fi relatat informațiile oferite de o sursă. Într-adevăr, rapoartele pe care le scria după întâlnirile cu unele dintre sursele sale răspundeau la aceleași întrebări: cine, unde, când și ce și prezentau ritualuri și modele lingvistice similare. Nici conținutul, nici stilul acestui raport nu erau diferite față de raportul unui informator. Din punct de vedere lingvistic, cea mai importantă diferență constă în verbele folosite de obicei de Pădurariu pentru a transmite informațiile: în rapoartele sale, o sursă întotdeauna „semnalează”, în vreme ce Herta Müller „relatează”. Circumstanțele unei astfel de raportări difereau mai puțin decât te-ai putea aștepta din perspectiva Securității. Cu excepția cazurilor de șantaj, sursele doritoare dădeau informații din diferite motive (bani, pentru a dobândi un statut social mai bun, pentru a călători și altele). Müller, un obiectiv, a acceptat cu dezgust să stea față în față cu Pădurariu atâta vreme cât el continua să-i faciliteze călătoriile în Occident.

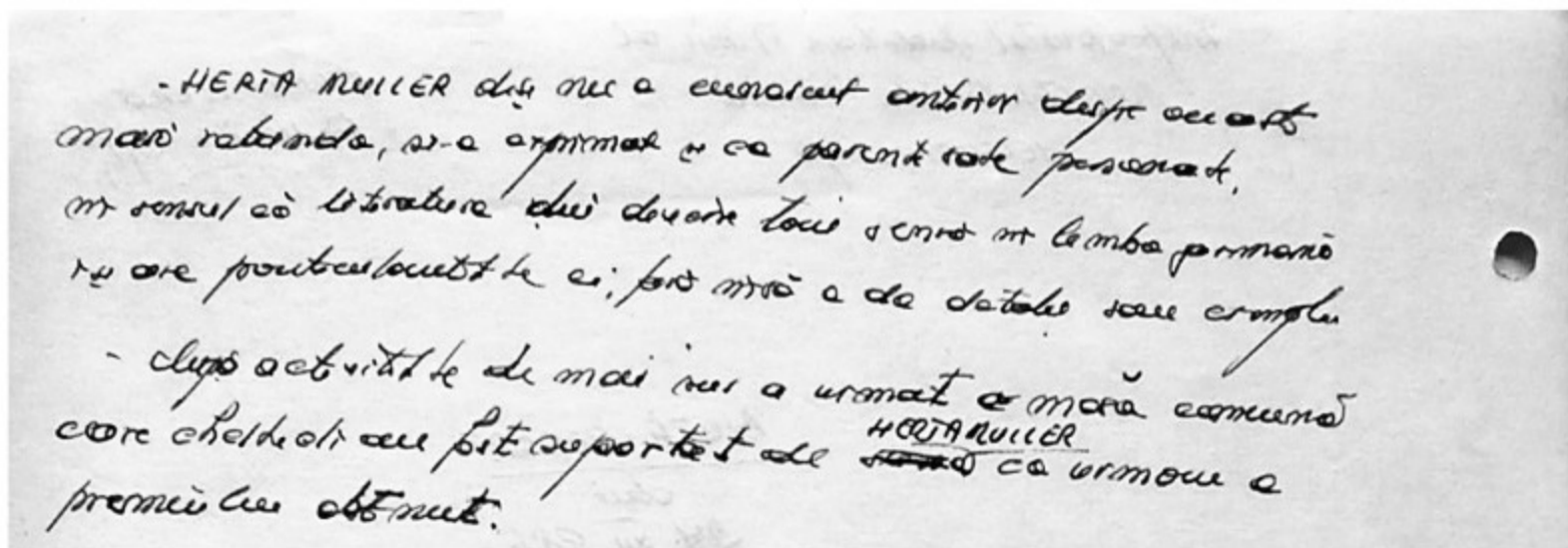

Figura 2.7. În raportul său din 27 decembrie 1984, Pădurariu se referă din greșală la Müller ca la o sursă (CRISTINA, vol. 1, 94v); în al doilea paragraf se poate citi: „După activitățile de mai sus a urmat o masă comună care cheltuieli au fost suportate de ~~sursă~~ ^{HERTA MÜLLER} ca urmare a premiului obținut” (CRISTINA, vol. 1, 94v)

Pădurariu și-a dat seama de nefericita scăpare și și-a corectat greșeala înainte de a arhiva raportul. Principala și cea mai urgentă problemă ridicată de Müller a servit ca o trezire sumbră: invitația primită din Franța (pe care Unitatea S o interceptase deja și o introdusese la dosarul ei) și vestea că primise un nou premiu din partea orașului Bremen și că intenționa să călătorească din nou în Germania pe 10 ianuarie 1985 (CRISTINA, vol. 1, 78; ZIARISTUL, 221). Pădurariu era obișnuit cu criza când venea vorba de cererile și invitațiile lui Müller. Faptul că voia să plece în mai puțin de două săptămâni devenise noua normalitate pentru Pădurariu, dar, de această dată, pentru prima dată se interesa de posibilitatea de a călători împreună cu Wagner, care primise și el o invitație în Germania de Vest. Netulburat, Pădurariu i-a explicat lui Müller că trebuiau să depună amândoi documentele necesare, iar apoi comisia pentru pașapoarte va decide. A asigurat-o că el personal

nu avea nimic împotriva. Era aceasta strategia lui de a le întări încrederea că era aliatul lor? Se arăta ca fiind ofițerul de Securitate prietenos și uman, care le susține întotdeauna eforturile, care le înțelege problemele și nemulțumirile, dar care nu avea singur puterea de decizie. Spera să câștige încrederea obiectivelor sale și să creeze o atmosferă de familiaritate, în care ele să se simtă în largul lor – abilitate demnă de un psiholog? Ei i s-ar fi confesat, el ar fi luat notițe, deși, spre deosebire de un terapeut, el avea o obligație de a ține totul secret, dar nu și un contract de confidențialitate. Dimpotrivă: se putea întoarce împotriva lor și putea folosi informațiile obținute în scopuri operaționale. Pentru a le câștiga încrederea, se prezenta pe sine drept omul pe care ei se pot baza, deoarece se presupunea că are puterea și ocaziile de a-i ajuta; însă, în alte împrejurări, când circumstanțele se schimbau, se ascundea în spatele „Comisiei de Pașapoarte” sau a scuzelor că „Nu țin de responsabilitățile mele” și „Nu am nicio influență. Dacă ar fi depins de mine, s-ar fi rezolvat imediat”. În mod inteligent, fiind un ofițer cu mai mult de 30 de ani de experiență, știa să le manipuleze dorințele cu ajutorul și în numele sistemului. La fel de inteligente, sau cel puțin așa se credeau, și obiectivele lui își urmăreau propriile interese încercând să manipuleze însuși sistemul care îi ținea în șah.

4 ianuarie 1985: povestea celei de-a treia călătorii a lui Müller

Povestea continuă în rapoartele lui Pădurariu, de la un contact la altul, oglindind evenimentele din viața reală a protagoniștilor săi. Ritualul contactelor urma scenariul prestabilit. Müller primea noi invitații sau premii, apoi ea și Wagner se duceau la Pădurariu cu documentele necesare pentru noile călătorii ale lui Müller, așa cum au făcut și pe 4 ianuarie 1985, cu invitația pentru Berlinul de Vest în luna ianuarie și pentru Paris în februarie (CRISTINA, vol. 1, 98-100; ZIARISTUL, 232). În cele din urmă, în cursul acestor vizite, conversația revenea la evenimentele curente din viața lor sau a prietenilor lor. Această întâlnire din ianuarie trebuie să fi fost o vizită scurtă, însă suficientă pentru ca Pădurariu să adauge niște detalii fără legătură cu călătoria. Wagner l-a pus la curent cu AMG și cu noul comitet executiv care tocmai fusese ales. Fără ca Wagner și Müller să știe la acea vreme, MAYER, una dintre cele mai loiale surse ale lui Pădurariu, devenise unul dintre noii membri aleși. Dumbrăveanu, președintele Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor, îl întrebese pe Wagner dacă voia să participe și el la alegerile AMG, dar acesta respinsese oferta. Mai îngrijorătoare era vestea că doi dintre semnatarii memoriului colectiv, Totok și Waitz, fuseseră anunțați că aveau să-și piardă slujbele de la NBZ începând cu 1 ianuarie. Nu era doar o pedeapsă întârziată împotriva scriitorilor implicați în evenimentele din septembrie-octombrie 1984, ci și o reacție la decizia lui Berwanger de a nu se întoarce din ultima sa călătorie în Germania de Vest. Atâta vreme cât Berwanger avea încă putere la Timișoara, scriitorii au beneficiat de protecția lui; plecarea sa i-a lăsat expuși pe mulți brațului puternic al Securității și al partidului,

mai ales pe aceia care erau angajații NBZ. Într-o notă mai pozitivă, Wagner și-a amintit să-i aducă lui Pădurariu fotocopia recenziei la *Niederungen* publicată în *Der Donauschwabe*. Aparent, Wagner a ignorat solicitarea lui Pădurariu de a-i face și o traducere. Ca și în ocaziile anterioare, Müller a sunat, a primit veștile bune, și-a ridicat pașaportul și a plecat pe 10 ianuarie, așa cum era planificat.

O transcriere de înregistrare aflată la dosar dă și versiunea lui Müller asupra acestei întâlniri din 8 ianuarie, așa cum ea i-a descris-o lui Wagner (CRISTINA, TO, 173-175v). O bună parte a conversației dintre cele două obiective pare să fi fost neclară, dar judecând după comentariile lămuritoare făcute pe marginea transcrierii de Pădurariu, el a înțeles cea mai mare parte a ei, în pofida golurilor, și confirma acuratețea conținutului. Ceea ce s-a văzut în întâlnire, cel mai probabil și în legătură cu prelucrarea contrainformativă, a fost îngrijorarea lui Pădurariu că Müller ar fi putut da interviuri la Radio Europa Liberă în timp ce se afla în străinătate. Din conversația privată dintre Wagner și Müller, ofițerul a primit confirmarea că obiectivele sale erau hotărâte să nu vorbească cu Radio Europa Liberă. Diferite alte puncte referitoare la întâlnirile anterioare au fost invocate în transcrierea înregistrării, la care Pădurariu a notat simplu „da” sau a făcut comentarii mai lungi, precum cel referitor la muștrarea lui cu privire la interviul lui Müller pentru *SDZ*.

Interesant este că faimosul ofițer Stana apare în această înregistrare – o apariție pe care Pădurariu o omite din raportul său. Potrivit înregistrării transcrise, Pădurariu o întreabă pe Müller dacă mai fusese interogată de altcineva mai înainte, iar ea răspunde „de Stana” – un nume pe care Pădurariu se pare că nu îl știe și despre care cere detalii. Müller îl descrie pe Stana ca fiind blond cu ochi albaștri⁴¹. Stana era ofițerul de Securitate care încercase să o recruteze pe Müller pe când aceasta lucra ca translator tehnic la întreprinderea Tehnometal din Timișoara. Povestea acestei recrutări eșuate a devenit unul dintre pilonii textelor ei de nonficțiune despre Securitate și o dovadă insistentă a refuzului ei de a se conforma în fața unei asemenea obrăznicii⁴². „Nu am caracterul” pentru a colabora cu Securitatea și a da informații despre colegi și probabil și prieteni, aceasta a fost replica faimoasă pe care Müller i-a dat-o lui Stana, care, potrivit lui Müller, a devenit tot mai înfuriat de refuzul ei direct de a scrie sau a semna un angajament de acest fel. Atât de furios, încât, înainte de a lua de pe jos cu grijă hârtia nesemnată pe care o aruncase ruptă, nemulțumit, a spart o vază cu lalele aflată pe biroul lui Müller, izbind-o violent de perete.

Data fiind atmosfera de Război Rece de la sfârșitul anilor '70, când Stana a abordat-o pe Müller, translatorii tehnici erau probabil și interpreții folosiți atunci când diferitele echipe de specialiști occidentali veneau în vizită la Tehnometal. Așadar, nu era o surpriză că Securitatea avea un interes clar de a-i recruta pe acești translatori/interpreți care se aflau în poziția potrivită și aveau oportunitatea de a face

41. În discursul de acceptare a Nobelului ținut de Müller, tradus în engleză de Philip Boehm, Stana devine un „bărbat uriaș cu oase mari și cu ochi albaștri scânteietori – un colos de la Securitate” (Brandt și Glajar, 21). În *Apfelkern*, el era „Riesenmensch” (un gigant) cu „stechend blauen Augen” (cu ochi albaștri pătrunzători; 64).

42. *Attrappe*, 15-18; *Double*, 57-48; discursul de acceptare a Nobelului, 21-23; *Apfelkern*, 63-67.

rapoarte despre oaspeții străini. Securitatea monitoriza cu atenție toate vizitele străinilor, dar, în cazul unei astfel de fabrici, serviciile de contraspionaj economic și industrial infiltrau ofițeri acoperiți care îi urmăreau îndeaproape pe inginerii români și orice contact al acestora cu omologii lor străini (Pleșa, 39).

În *Ausreiseantrag* (*Cerere de emigrare*), și Wagner a menționat încercarea de recrutare a lui Stana și a oferit propria interpretare a contextului sus-menționat (30-31). O imagine în oglindă a lui Müller, Sabine, personajul fictiv al lui Wagner, lucrează ca traducătoare la o companie de inginerie mecanică și se ocupă de traducerea manualelor germane pentru mașinile grele în limba română. Într-o zi, Sabine face cunoștință, într-un mod pe care nu și-l dorea, cu un ofițer cu umerii lați, blond, cu ochi albaștri, care abordează subiectul colaborării. „Sunt probleme de securitate aici”, și-a început discursul monstrul cu ochi albaștri (30). Din poziția Sabine, a continuat el, ar putea exploata slăbiciunile oaspeților occidentali cu care venea în contact și cărora le servea de interpret. Hârtia pe care Sabine ar fi trebuit să-și scrie și să-și semneze angajamentul aterizează, mototolită, pe fața ei după ce aceasta refuză să colaboreze. În scenariul lui Wagner, Sabine respinge propunerea subliniind insistent că această colaborare nu făcea parte din responsabilitățile ei oficiale. Nu există lalele strivite de perete în textul lui Wagner, dar, la fel ca în textele lui Müller, ofițerul cu ochi albaștri ridică hârtia mototolită și o bagă în servietă.

Și avertismentul ofițerului la ieșirea din birou diferă. La Müller pare a fi o traducere a expresiei românești „te băgăm la apă”, pe care ea o traduce aproape literal: „wir ersäufen dich im Fluss” (te înecăm în râu; *Attrappe*, 16)⁴³, iar mai târziu, în *Apfelkern*: „Wir werfen dich in den Fluss” (te aruncăm în râu; 64). Expresia românească „te băgăm la apă” nu înseamnă că acela care e astfel amenințat va fi aruncat efectiv în apă, posibil în vreun râu. Ea înseamnă – aproape la fel de sinistru – că vei avea de înfruntat consecințele acțiunii tale. Probabil că Müller a tradus-o cu sensul de „înecat” pentru a-și accentua senzația de frică pentru propria viață atunci când un ofițer de Securitate enorm a amenințat-o astfel. În textul lui, Wagner rămâne mai aproape de traducerea exactă a ceea ce presupunem că suna, în românește, „te băgăm la apă”; el alege interpretarea mai puțin dramatică, dar la fel de eficientă ca amenințare: „Das wirst du noch bereuen” (Vei regreta asta; *Ausreiseantrag*, 30).

Refuzul lui Müller și amenințarea lui Stana par să-i fi pecetluit acesteia soarta la Tehnometal. O batistă întinsă pe scări i-a devenit loc de muncă după ce a fost dată afară din birou⁴⁴. Eliminarea ei progresivă de la Tehnometal a început cu pierderea biroului și, în cele din urmă, a slujbei de translator și a sfârșit cu pătrunderea reputației sale. În mod paradoxal, au început să circule zvonuri că, de fapt, colabora cu Securitatea – zvonuri inițiate, cel mai probabil, de Serviciul D al Securității, care se ocupa cu defăimările și compromiterea. O ușoară contradicție față de versiunea anterioară a evenimentelor – una care pune la îndoială cât de dedicată era Müller slujbei sale de la Tehnometal – apare în *Apfelkern*, când explică faptul că, în loc să

43. „We'll drown you in the river” (*Double*, 58).

44. Discursul de acceptare a Nobelului ținut de Müller, 21-23.

traducă acele manuale, ea își petrecea de fapt timpul scriind în secret la *Niederungen* (41). Pare că se alăturase marii mase a românilor care, potrivit bancului vehiculat în acea epocă, doar pretindeau că fac munca pentru care fuseseră angajați⁴⁵.

Așa cum arată Müller în *Attrappe*, acea hârtie pe care Stana se presupune că a mototolit-o și a aruncat-o pe jos, dar apoi s-a răzgândit și a cules-o ca să nu lase urme ale vizitei sale lipsește din dosarul ei de Securitate. Nici nu există vreo mențiune în vreun raport despre vreo încercare de recrutare eșuată. Müller observă că există doar două cuvinte care confirmă că această tentativă de recrutare a avut loc: Pădurariu a scris pe marginea transcrierii unei interceptări audio „Das stimmt” (*Attrappe*, 18)⁴⁶. Însă singura înregistrare de interceptare în care e menționat Stana este cea din 8 ianuarie 1985 – ziua în care ea a trebuit să-l sune pe Pădurariu pentru a afla vești despre a treia sa călătorie în Occident. Iar în această transcriere, comentariul lui Pădurariu nu se referă la interogarea lui Müller de către Stana, ci mai degrabă confirmă că Stana a cercetat-o pe o prietenă de-ale ei: „D.P. a fost într-adevăr cercetată de (ilizibil) STANA în anul anterior” (nume ascuns de mine; CRISTINA, TO, 175). Confirmarea propriu-zisă apare la sfârșitul raportului sursei ANDREEA, pe care Pădurariu a notat: „Cele semnalate sunt reale”⁴⁷.

Dacă Müller i-a istorisit lui Pădurariu, în cursul întâlnirii lor pe care i-o povestește lui Wagner în înregistrare, întreaga poveste a recrutării eșuate de către Stana, acest lucru nu reiese din raportul ofițerului. Pădurariu s-a concentrat asupra sarcinii în curs. Citind în traducere transcrierea înregistrării, el a încercat să verifice declarațiile obiectivului din cursul contactelor, aflând totodată și despre reacțiile cuplului față de întâlnirea cu el. A obținut, de asemenea, noi informații despre intențiile și preocupările lor care puteau fi exploatate în scopul supravegherii. Din această înregistrare, spre exemplu, a aflat că Müller ar fi putut folosi cele două declarații pe care le dăduse referitoare la retragerea cererii ei de emigrare în 1978: una după divorțul de soțul ei și una pe care o formulase și o semnase pentru un oarecare Feraru. Ceea ce i-a atras atenția lui Pădurariu a fost suspiciunea lui Müller că Securitatea ar putea găsi deodată aceste două declarații pierdute dacă ea ar decide să emigreze într-un interval de doi ani. Comentariul ei către Wagner: „Îi spun, de altfel, mâine”, arată că avea o anumită încredere în Pădurariu și care erau așteptările ei, precum și data următoarei lor întâlniri: 9 ianuarie 1985 (nedocumentată)⁴⁸.

45. „Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc.”

46. „Adevărat” („True”, *Double*, 60).

47. CRISTINA, vol. 1, 183v.

48. CRISTINA, TO, 175.